

Kuva: Suomen Hippos/Hanna Leppänen

Kasvattajan vaativa rooli

Hevoskasvatus tuntuu ensin, kun ajattelee, kovin yksinkertaiselta puuhalta verrattuna nyt vaikka valmentajan työhön. Siitostamma pärjää melko vaatimattomissa puitteissa eikä se vaadi niin intensiivistä jokapäiväistä hoitoakaan, kuin kilpahevonen. Yksi ihminen pystyy kohtuudella hoitamaan aika montakin siitostammaa, eikä hyvin hoidettu ja ruokittu tamma yleensä sairastelekaan kovin paljoa.

Hevoskasvatus tuntuu ensin, kun ajattelee, kovin yksinkertaiselta puuhalta verrattuna nyt vaikka valmentajan työhön. Siitostamma pärjää melko vaatimattomissa puitteissa eikä se vaadi niin intensiivistä jokapäiväistä hoitoakaan, kuin kilpahevonen. Yksi ihminen pystyy kohtuudella hoitamaan aika montakin siitostammaa, eikä hyvin hoidettu ja ruokittu tamma yleensä sairastelekaan kovin paljoa.

Haasteet huomaa usein vasta, kun kasvatuustoimintaa on tehnyt jonkun aikaa. Ensinnäkin kasvatus on todella pitkäjänteistä puuhaa. Hyvän periyttäjätamman löytäminen ei aina ole kovin helppoa. Voi kestää melkein yhden sukupolven ajan, ennen kuin todellinen huipputamma osuu käsiin, vaikka resurssejakin olisi kohtalaisesti käytettävissä. Sitten kun sen tamman on vihdoinkin saanut, siinä vaiheessa, kun jälkeläisnäyttöjä on useamman hyvän varsan verran, tamma alkaakin jo olla niin vanha, ettei ehdi enää montaa varsaa tekemään.

Orivalinnan vaikeus

Orivalinnan tekeminen on joka vuosi yhtä haasteellista ja nykyään, kun valinnanvaraa on niin runsaasti, tehtävä on vaikeutunut entisestään. Vielä kun pakkaa sekoittaa monenlaiset niin sanotut sukutietäjät ja neuvojat, niin vaikea on pitää pää kylmänä ja koettaa löytää se omalle tammalle oikeasti sopivin vaihtoehto. Tärkeintä on koittaa perehtyä oriin ominaisuuksiin ja miettiä omaa tammaansa kriittisesti ja välttää näin samojen virheiden kertaamista molemmilta puolilta.

Jos tamma on kovin sukusiitetty jo valmiiksi, tällaiselle tammalle kannattaa hakea erisukuista vaihtoehtoa. Käytännössä se vieläkin yleensä on niin, että on suppeasti linjallostettu modernin sukuinen jenkitamma, jolloin ranskalaisen tai osaranskalaisen isäoriin valitseminen on ihan järkevää varsinkin, jos tammalla on yhtään sukusiitoksen tuomia haittoja. Yleensä nämä liit-

tyvät terveyteen, kuten jalkaongelmat, kurkkuviat tai nenäverenvuototaipumus tai hampasongelmat. Jos tamma puolestaan on vanhahtavaa sukua ja kaipaisi lähinnä varhaisuutta, nopeutta ja ravin helppoutta, suhteellisen tiukkaakin linjallostusta modernin jenkin kanssa voi harkita. Tosin silloin on hyvä melko tarkkaan tietää tamman ja oriin ongelmat, ettei tule kerrattua samoja vikoja.

Tilastollisesti on osoitettu, että rakenteen merkitys pärjäämiseen ravikilpailuissa ei ole kovin suuri, mutta rakennetta kannattaa myös jalostaa useammastakin syystä. Ensinnäkin hyvärakenteinen hevonen on yleensä selvästi terveempi jaloistaan ja vaatii näin toivon mukaan vähemmän hoitamista tiukan valmennuksen ja kilpailujen aikana. Ja toiseksi hyvärakenteinen ja hieno varsa on aina helpompi myydä kuin ruma, pieni ja rakennevikainen. Varsinkin huutokaupassa varsat myydään hyvin paljon mielikuvan perusteella ja isosta ja hienosta

varsasta saa aina vähän suvun edellyttämää hintaa paremman hinnan.

Tamma kantavaksi

Kun orivalinta on tehty, tamma pitäisi saada kantavaksi. Nykyään, kun pakastesperman käyttö on lisääntynyt merkittävästi, tammojen varsomisprosentit ovat myös laskeneet jonkin verran. Pakastesperma ei sovellu kaikille tammoille ja vain noin neljännes oreista soveltuu sperman pakastamiseen. Markkinoilla on jonkin verran huonosti tai melko huonosti toimivaa pakastetta ja sperman välittäjien pitäisikin aina avoimesti kertoa kaikki tiedossaan olevat sperman laatuun liittyvät tekijät. Näin tammanomistaja voi punnita riskejä ja halutessaan pelata upporikasta ja rutiköyhää, jos ori on muuten kovin kiinnostava.

Lisäksi pakastespermasiemennys vaatii jonkin verran erityisosaamista ja -välineistöä ja toimenpide ei onnistu joka siemennysasemalla. Pakastespermasiemennys tulee myös ajoittaa selvästi tuoresiemennystä tarkemmin lähelle ovulaatiota ja vaatii näin ollen tiheät kiimakontrollit siemennysshetkeä määriteltäessä. Monella on toiveissa tiinehdyttää tamma kotona, jolloin pakasteoriitit ovat yleensä auttamattomasti pois orivalikoimasta.

Ulkomailta saa myös tuorespermaa monesta oriista. Tuoresiemennysten ongelma on usein rahtimaksuista ja vaadituista terveystodistuksista johtuvat kalliit sperman lähetyskulut. Samoin suositut oriit ovat usein varsinkin kuumimman sesongin aikaan kovin ruuhkaisia ja aina toivottua ja tilattua sperma-annosta ei saada, taikka annos on melko pieni. Osalle tuoresiirto-oreja on pakastespermaa tällaisten tilanteiden varalle, mutta kaikille se ei käytännön syistä ole vaihtoehto korvaamaan tulematta jäänyttä annosta.

Tamman tiinehdyttämisessä saattaa tulla muitakin ongelmia, vaikka spermapuoli olisi kunnossa. Tavallisimmat tammasta johtuvat syyt tamman tiinehtymättömyyteen ovat kohdun ärtyminen tai jopa kohtutulehdus, erilaiset kiimahäiriöt taikka kiiman jälkeisen tiineyttä ylläpitävän keltarauhasen toimintahäiriöt. Tulehdus voi esimerkiksi johtua tamman peräpään huonosta rakenteesta, jolloin kohtuun pääsee epäpuhtauksia, siemennyksen aiheuttamasta ärsytyksestä, varsomisen jälkeisestä kohdun huonosta puhdistumisesta taikka tarttuvasta kohtutulehduksesta. Keinosiemennys on onneksi lähes poistanut tarttuvien kohtutulehdusten esiintymisen, mutta siemennyksen aiheuttama lievä tulehdus on melko tavallinen tiinehtymättömyy-

den syy. Tammapraktiikkaan perehtyneillä eläinlääkäreillä on useita keinoja ongelmien tunnistamiseen ja hoitamiseen ja ongelmattomilla kannattaakin satsata myös siittolapraktiikkaan perehtyneeseen eläinlääkäriin.

Lisäksi tiinehtymiseen vaikuttavat selvästi myös monet ympäristötekijät. Alkutiineys on melko herkkää aikaa ja ensimmäinen kuusi viikkoa kannattakin koittaa järjestää tammalle mahdollisimman stressittömät olosuhteet. Kovaa valmennusta tai kilpailua ja kaikkea selvää muutosta kannattaa välttää tänä aikana. Samoin selvä ruumiinlämmön nousu voi olla kohtalokasta kehittyvälle alkioille ensimmäisten viikkojen aikana. Kovin kuumana kesänä alkiokuolemia tulee aina väkisin jonkin verran, kun lämpötila voi yhtäkkiä nousta helletukemiin juuri kriittisenä aikana tiineyttä.

Tiineyden keskivaihe on yleensä ongelmattonta ja jos tamma luo tiineyden keskivaiheilla, syy on usein viallisessa alkiossa. Viimeinen pari tiineyskuukautta onkin sitten taas jonkinlaista riskiaikaa. Virusabortin aiheuttama luominen ajoittuu yleensä tiineyden loppuvaiheeseen, samoin istukkatulehdus aiheuttaa luomisen yleensä viimeisen parin kuukauden aikana. Virusaborttirokotukset 5, 7 ja 9 kuukautta kantavana kannattaa aina antaa, koska tavallisimmin virus aktivoituu tamman omista imukudoksista. Rokotteen teho ei ole sataprosenttinen, mutta suuressa tutkimusmateriaalissa on todettu rokotettujen populaatiossa olevan selvästi vähemmän luomisia.

Istukkatulehdus johtuu lähes aina kohdunkaulan epätäydellisestä sulkeutumisesta, jolloin infektio pääsee laskeutumaan kohtuun ja aiheuttaa lopulta abortin. Vaiva on salakavala ja sen diagnostisoiminen ajoissa on usein haasteellista. Ultraäänellä saattaa havaita muutoksia istukassa ja selviä merkkejä on harmahtava vuoto takapästä ja utareen maidoneritys. Lääkityshoito on aloitettava heti ja sitä jatketaan varsomiseen asti, jolloin varsa saatetaan pystyä vielä pelastamaan.

Varsomista on valvottava

Varsominen tammalla sujuu yleensä onneksi hyvin, mutta jos ongelmia tulee, niihin tarvitaan apua nopeasti. Siitä syystä varsominen on aina valvottava, jotta tamma ei joudu kärsimään tuskaisena, jos ongelmia tulisi. Samoin varsomisen jälkeen on tärkeää vahtia alkuvaihe huolellisesti. Istukan eli jälkeisten tulee irrota mielellään kuuden tunnin sisällä ja jos tammalla on kipuoireita, eläinlääkäri pitää kutsua paikalle jo

aikaisemmin. Kiinni jääneet jälkeiset altistavat vakavalle kohtutulehdukselle, joka voi johtaa kaviokuumeeseen ja jopa tamman lopettamiseen. Jo lievänä kohtutulehdus aiheuttaa yleensä tamman maidontulon loppumisen, mikä on hankala käytännön ongelma varsan jäädessä ilman ruokaa.

Varsan tulee imeä riittävä määrä hyvälaatuista ternimaito ajoissa, jotta se saa vasta-aineet ensimmäisiä elinviikkoja varten. Varsalle on hyvä antaa heti syntymän jälkeen varovasti tuttipullolla noin desin verran terniä, jolloin näkee, että sillä on hyvä imurefleksi ja samalla tulee annettua sille vasta-aineita suolen paikallasta immuuniteettiä varten. Maito olisi myös hyvä testata aina, jotta varmistutaan, että se on riittävän hyvälaatuista. Melko usein tamman ternimaidon vasta-ainepitoisuus ei ole riittävä ja silloin vaarana on vasta-aine puutos varsalle. Jos maito on huonoa, tulee varsan vasta-ainetaso testata noin vuorokauden iässä. Mikäli vasta-aineita veressä ei ole riittävästi, varsalle annetaan plasmaa tiputuksena suoneen. Monella kasvattajalla on myös aikaisemmin varsoneilta tammoilta varastettua hyvää ternimaitoa pakkasessa, jota voi tarvittaessa sulattaa ja juottaa tuttipullosta varsalle heti syntymään jälkeen oman emän ternin sijasta, jolloin voi välttyä plasman antamiselta. Jos varsa ei saa riittävästi ternimaidon vasta-aineita tai niitä plasmassa, se on riskissä sairastua ensimmäisen kuuden viikon aikana infektioautteihin, mm pelättyyn rhodokokkibakteerin aiheuttamaan paiseiseen tulehdukseen.

Kasvatus, hevostalouden kivijalka

Vaikka kasvattajalla on monta sudenkuoppaa matkalla ennen kuin taas uusi varsa on saatu onnellisesti elämäntaipaleelle, on kasvatus kaikesta huolimatta erittäin palkitsevaa. Uuden elämän ihme on aina yhtä sykkähdyttävä, tamman ja varsan katselemisen laiturilla parasta mahdollista ajanvietettä ja oman kasvatin seuraaminen radalla lähes yhtä jännittävää kuin oman kilpahevosen. Ja onneksi valtaosa tammoista tiinehtyy hyvin, orivalintakin on usein helppo ja tiineys ja varsominen sujuvat ongelmitta. Vaikka viime ajat ovat olleet poikkeukselliset koronavirusepidemian kurittaessa maapalloa, täytyy toivoa, että riittävä määrä kasvattajia jaksaa kuitenkin tehdä tätä arvokasta työtä, jonka hedelmiä joutuu usein odottamaan kovinkin pitkän tovin, mutta jonka näivettyessä näivettyä hyvin nopeasti koko muikin hevostalouden. Kasvatus on kuitenkin koko hevostalouden kivijalka.

Kaisa Nivola